

УДК 398:784.4:32

DOI: 10.18372/2520-6818.40.14263

ЗАКАЛЬСЬКА Ярина

КОЛОМИЙКА У ФОЛЬКЛОРІ СПРОТИВУ ХХ–ХХІ СТОЛІТЬ

Статтю присвячено коломийці як одному з фольклорних жанрів, що в іронічно-гумористичний спосіб здатний репрезентувати протестне народне слово у ХХ–ХХІ ст. Показано, що коломийка є тим жанром, що віддзеркалює суспільно-політичні реалії. Проаналізовано головні образи та мотиви коломийок фольклору спротиву. Зіставляючи тексти коломийок фольклору спротиву ХХ–ХХІ ст., авторка виявляє в них традиційні елементи та простежує ступінь модифікації, зацентровує увагу на сміховому началі таких коломийок і характеризує їхні функції.

Ключові слова: коломийка, лірична монострофа, фольклор спротиву, ворог, сміхове начало, традиція, модифікація.

Вступ. Відомо, що однією із засадничих рис фольклору є його здатність миттєво й оперативно реагувати на ті животрепетні питання, які турбують людину чи громаду. Свідченням того, що розвиток фольклору відбувається під впливом імпульсів суспільного характеру, є стрімкий фольклоротворчий процес, який спостерігаємо в Україні в останні десятиліття, зокрема під час і після Революції гідності. Спресованість у часі, гранична напруга подій та екстремальна динамічність їхнього перебігу диктують потребу в лаконічно стислих і влучних фольклорних текстах. До таких відносимо паремії, анекдоти, ліричні монострофи, як от: частівки та коломийки. Попри невеликий розмір і лапідарність, вони в усій повноті віддзеркалюють ті гострі й актуальні моменти, які переживає спільнота. Коломийки, які Франко образно називав «перлами розрізненого намиста», відображають і приватне життя людини (кохання, родинні стосунки), і її громадянську позицію (Франко, 1982, с. 149). Такі ліричні монострофи є сконцентрованим вираженням різних психологічних станів та емоцій — радости, любови, дружби, симпатії, прихильності або болю, суму, страху, ненависти, презирства, огиди тощо.

Аналіз досліджень і публікацій. Коломийки як жанр фольклору були й залишаються у фокусі уваги багатьох учених. Історіографія досліджень має різновекторне спрямування: збиральницька робота, едиційна діяльність і аналіз самих текстів. Попри те, що перші тексти коломийок були опубліковані ще чотири століття тому, тривалий час їх не виокремлювали як самостійний жанр. Досліджували жанрові характеристики, тематичний спектр, поезику, ритміку тощо. Проводилися студії компаративістського характеру, що передба-

чали зіставлення коломийок із подібними пісенними жанрами інших народів, передовсім слов'янських: краков'яками, частівками, «дньовками», травницями тощо. Дискусійним залишається питання *генези* коломийок і ареалу їхнього поширення. Традиційно побутує думка, що ці ліричні монострофи мають вузькорегіональний характер і поширені головню на західноукраїнських землях: Галичині, Буковині, Закарпатті, Гуцульщині та Покутті. Тому природно, що коломийкам пильну увагу приділяли насамперед учені — вихідці з цих регіонів. Це, зокрема, представники «Руської трійці» І.Вагилевич, Я.Головацький, а також Г.Ількевич, В.Шухевич і польські вчені В.Залеський (Вацлав з Олеська), Ж.Паулі та О.Кольберг. Особливо активно студії над коломийками провадилися на зламі ХІХ–ХХ століть. Саме на цей час припадають *грунтовні дослідження* М.Сумцова, В.Гнатюка та І.Франка. Микола Сумцов у розвідці «Коломийки» (1886) розважає над питаннями походження, поширення та поезики жанру. Коломийки, у яких є і релігія, і політика, і мораль, і історія, сповнені глибоким філософським змістом. Щоправда, тут Сумцов наче полемізує сам із собою, адже в цій же роботі стверджував, що політичні події в коломийках не відображаються (Сумцов, 1886). Вважаємо за доцільне зосередити увагу ще на одному положенні дослідника. Так, фольклорист вважає, що «коломийки — це явище еkleктичне, і ці короткі пісенні монострофи є лише залишками давніх довгих текстів» (Сумцов, 1886, с.10).

З твердженням Сумцова про те, що коломийки є здеградованою формою старовинних пісень не погоджується Володимир Гнатюк, знаний авторитет у фольклористиці. Дослідженню коломийок він присвятив значну увагу, зібравши та проаналізувавши великий

масив цих фольклорних текстів. Результатом такої роботи став трьохтомний збірник «Коломийки. Зібрав Володимир Гнатюк», що видавався стараннями Етнографічної комісії НТШ в «Етнографічному збірнику» упродовж 1905–1907 років (Гнатюк, 1905–1907). У *розлогіх передмовах секретар НТШ обґрунтовує власне бачення походження коломийок. Учений не погоджується з тими дослідниками, які заперечують новаторський характер таких моностроф*. В.Гнатюк наголошує на тому, що коломийки народжуються не в умовах занепаду й регресу, а, навпаки, свідчать про розвій народної словесності. Він, як і Микола Сумцов, стверджує, що кожна подія в житті народу знаходить своє відображення в коломийках. Висновки В.Гнатюка стосовно коломийок були схвально оцінені Іваном Франком у рецензії на зазначене видання. Сам Франко також виявляв жвавий науковий інтерес до цього жанру й аналізував коломийки цілеспрямовано та системно. Так, у розвідці «До історії коломийкового розміру» вчений-фольклорист досліджує генезу коломийок, простежуючи походження коломийкового розміру від «давніх десятискладових пісень, зокрема колядок і щедрівок» (Франко, 1983, с. 233). Твердження Франка про заангажованість коломийок в усі сфери людського існування суголосні з міркуваннями попередників. Важливим є те, що Франко акцентував увагу на сміховій природі коломийок.

Коломийки залишаються об'єктом наукових зацікавлень фольклористів (і не лише західноукраїнських) і у *XX столітті*. Так, *учень Сумцова, харківський дослідник М. Жінкін* у статті «Коломийки» (1926) розвиває тезу свого вчителя про те, що в коломийках віддзеркалені всі суспільні сфери (Пилипчук, 2014). Не оминув увагою коломийки і Філарет Колесса:

Своїм змістом коломийки охоплюють усі ясні і темні сторони народного побуту, а завдяки своїй короткій формі втискаються в найменші подробиці особистого і родинного життя, торкаються таких життєвих проявів і дрібних рис народного побуту, які не можуть ніяк знайти місця у довших піснях. Велика частина коломийок належить до жартівливих, насмішливих пісень (Колесса, 1938, с. 260).

Знаний дослідник відносить коломийки до новотворів.

З огляду на політичні й ідеологічні особливості радянський період вплинув як на тексти коломийок, так і на розвиток коломий-

кознавства. Дозволені були дослідження лише тих текстів, у яких возвеличувалися переваги соціалізму, колективізації тощо, а коломийки, які висміювали офіційну політику комуністичної держави, були табуованими. Попри такі заборони, студії над вивченням коломийок усе ж продовжувалися. Приміром, Наталія Шумада опублікувала низку розвідок, присвячених коломийкам, а також була упорядником збірника «Коломийки» (1969). Дослідниця характеризує коломийку як синкретичний жанр, що поєднує музику, танець, слово. До слова, питання про функціональне призначення коломийки та її приналежність до танечних пісень було й досі залишається актуальним. Уже згадуваний нами М.Сумцов зазначав, що коломийка не належить до танечних пісень (Сумцов, 1886). Г.Нудьга (1980), навпаки, характеризував коломийку і як танець (гуцульський), і як коротку ліричну пісню. Як танцювальну пісню, що виникла на національному ґрунті, розглядав коломийку і Олексій Дей («Танцювальні пісні», 1970). Оксана Саламаха (Кузьменко) також говорить про коломийку у двох площинах: а) як пісню до танцю; б) як пісню до співу. Дослідниця зауважує, що для перших імпровізація є більш характерною, адже створюються вони під час руху, миттєво, тимчасом як співані коломийки є більш обдуманими (Саламаха, 1993).

Дослідження в царині коломийкознавства продовжуються й у XXI столітті. Всебічному аналізу цих моностроф присвячені дисертаційні роботи О.Остапюк («Українські танечні пісні: регіональна специфіка та національна традиція», 2012), С.Лещинської («Українські та польські ліричні монострофи: етнонаціональна своєрідність поезики та мелосу», 2014) та О.Ковальчук («Поетика коломийок», 2015).

Постановка проблеми. У запропонованій статті маємо за мету проаналізувати коломийки, що виникають в екзистенційно напружених умовах і є віддзеркаленням спротиву зовнішньому та внутрішньому ворогам, зіставити тексти коломийок фольклору спротиву ХХ–ХХІ ст., виявити в них традиційні елементи й визначити ступінь їхньої модифікації. **Об'єктом нашої розвідки** є коломийки фольклору спротиву. **Предмет дослідження** — поезика, мотивно-образна система, специфіка побутування та функціональність коломийок фольклору спротиву.

«Коломийка другої половини ХХ ст. як індикатор протистояння з ворогом». У масиві фольклорних творів, що виникають у роки

воєнних лихоліть і національно-визвольних змагів, значний пласт становлять повстанські тексти, які через зрозумілі причини були тривалий час заборонені. Вивчення повстанської творчості стало можливим лише після проголошення незалежності України. Меншою мірою досліджена повстанська проза, більшою — лірика того періоду. Проте повстанські коломийки взагалі не виокремлювалися з пісенного масиву. Так, у найповнішому виданні повстанської пісенності «Пісні УПА: Літопис УПА» (Лавришин, 1996–1997) такі ліричні монострофи зовсім не представлені. Однак це не може заперечити факт їхнього існування, адже вони збереглися в пам'яті і самих упівців, і їхніх симпатиків. Досліджуючи фольклор національно-визвольної боротьби в 40–50-их рр. ХХ століття на Західному Поділлі, Ростислав Крамар побіжно згадує і про повстанські коломийки. Дослідник зазначає, що тематика таких коротких текстів є різноплановою. У цих влучних строфах висміюється диктаторська політика вождя КПРС Сталіна, а також Гітлера та Муссоліні, тут знаходимо критику радянської системи господарювання, а також глузування над тими, хто не став до лав боротьби (Крамар, 1996). Це ще раз засвідчує, що коломийка є одним із тих жанрів, що оприявнюють суспільно-політичні реалії.

Розглянемо тексти, записані Г.Дем'яном і опубліковані ним у статті «Степан Бандера в українському пісенному фольклорі» (Дем'ян, 1995):

*В полонині сніги впали, на порозі слизько,
Утікайте, москалики, бо бандери близько.*

А як вони утікали, так си говорили:

*Бистрей, бистрей, ребятішкі, вби нас не їмили.
Бо як вони нас догонять, то ся нас спитають,
Чого їхні рідні браття по тюрмах страдають.
Браття по тюрмах страждають, сестри по Сибіру,*

Хати їхні попалені, села опустіли.

*Де топтались москалики — гнила трясовина,
Де ходили бандерівці — цвіте конюшина.*

Тексти складають в'язанку коломийок. Кожну з них скомпоновано 14-складовим розміром. Саме така 14-складова ритмічна структура є характерною для коломийок. Схема — 4 + 4 + 6. Рима — жіноча, римування — суміжне.

Серед представлених у текстах образів: бандери, москалики, незримо українці, яких недоля розкидала по в'язницях і засланнях, та сплюндрована Україна. Також простежуємо бінарну опозицію «свій-чужий». Оскільки ці

коломийки творилися в середовищі бійців УПА, то «свій» — бандери — як узагальнений образ борців за національну ідею. Образ «чужого» — москалики. Він має чітко виражену негативну конотацію, попри використання зменшувально-пестливого суфікса. Зазначимо, що такий прийом часто застосовується у фольклорних текстах (вороги-воріженьки) для пониження та зневаження супротивника. Ворога зображено як боягуза, який утікає, усвідомлюючи при цьому, що накоїв багато лиха. У коломийці застосовано прийом антитези:

*Де топтались москалики — гнила трясовина,
Де ходили бандерівці — цвіте конюшина.*

Трясовина (болото) є тим міфологічним простором, у якому живе різна нечисть. Конюшина — часто використовуваний образ в українському фольклорі, зокрема у весільній обрядовості, пареміях, народній медицині. Згідно з віруваннями українців ця квітка приносить щастя й успіх, любов і добробут. «Чужий» є уособленням руйнації, «свій» асоціюється з розквітом.

Топонім «полонина» є характерним для текстів багатьох коломийок і підтверджує не лише західноукраїнські витоки цього жанру, а й тяглість фольклорної традиції.

Зазначимо, що перша в наведеній в'язанці коломийка має багато варіантів, що підтверджує одну з основних ознак фольклорного тексту — варіативність.

Коломийка

*В полонині сніги впали, на порозі слизько,
Утікайте, москалики, бо бандери близько.*

Варіант 1

***Паде дощ, паде дощ,** на порозі слизько,
Утікайте, москалики, бо бандери близько.*

Варіант 2

***Ой паде дощик, паде,** на вулиці слизько,
Утікайте, мадярики, бо вже **руські** близько.*

Варіант 3

***Попід гори пасут воли, в полонині вівиці,**
Утікайте, **большевики**, бо **йдут бандерівці**.*

У порівнюваних варіантах йдеться про негодую: «сніги впали» — «паде дощ», «на порозі (вулиці) слизько». Ольга Ковальчук зазначає, що «несприяття природи зловмисникам-ворогам України створює психологічну паралель єдності довкілля з українським народом» (Ковальчук, 2015, с. 154).

Конфігурація образу ворога є широкою (москалики, мадярики, большевики) і відображає всі складні історичні перипетії, які випали на долю українського народу.

Зауважимо, що коломийки періоду УПА творилися в умовах підпілля, тому вони були піснями для співу, а не танечними піснями.

Повстанські ліричні монострофи часто публікувалися на сторінках часопису «Український перець» (1943). У цьому сатирично-гумористичному журналі вони позначені як коломийки. Однак, аналізуючи їх, помічаємо, що і за розміром, і за ритмомелодикою, і за змістом ці тексти відмінні від класичної коломийки. Це, радше, частівки. Проте не можемо залишити їх поза увагою. Ці тексти створені в період Другої світової війни — в умовах зовнішньої агресії та внутрішньої диктатури. Тому зрозуміло, що вони спрямовані на висміювання ворога як репрезентанта усіх загарбників: і німецько-фашистських окупантів, і комуністично-більшовицьких поневолювачів. Крім збірного образу ворога, у текстах присутній і конкретизований образ (Гітлер, Сталін) як персоніфіковане зло. У ліричних фольклорних текстах ХХ століття саме Сталін часто ставав об'єктом висміювання. Євген Луньо справедливо зазначає, що образ Сталіна в українському фольклорі найповніше представлено якраз у ліричних монострофах (Луньо, 2010):

Сидить Сталін в комиші,

Гітлер у болоті.

Що робили куркулям,

Те роблять бідності.

Сталін грає на гармошку,

Гітлер садить ріпака.

Дожилася Україна —

По сто грам на бідняка.

До позитивного образу віднесено українців:

Українці — добрі люди,

Хочуть мир так скласти:

Собі взяти Україну,

Вождем — свині пасти.

У тексті potwierджено, що єдине, чого прагнуть українці, — це те, щоби Україна належала їм, у країні був мир, а вожді-диктатори були покарані («вождям — свині пасти»).

Сидить Гітлер на горшку,

Сопе, бідний, дметься.

Україна вже в мішку,

Та мішок той рветься.

У цих коротких рядках висловлена тверда впевненість, що Україна врешті-решт буде вільною.

Однак шлях до омріяної незалежності був ще довгим і тернистим, а фольклор слугував своєрідним відзеркаленням суспільно-політичних реалій. Саме малі фольклорні жанри, зокрема й ліричні монострофи, були найбільш мобільними та продуктивними чинниками соціалізації й політизації народної творчості.

Людмила Іваннікова (2012), трактуючи фольклор як засіб боротьби проти тоталітарного режиму, наводить тексти коломийок, зафіксовані під час Революції на граніті в Києві в 1990 році:

Ой на славній Україні, в Радянськiм Союзi

Дожилися, доробились, як той вiл у плузі.

Доробились, бо керують у нас комуністи.

Ой нема кому робити, є кому лиш їсти.

Ой спаси нас, Боже, од тої напасти

Ой нема кому робити, є кому лиш красти.

Як бачимо, коломийка є виразником колективного розуму, народної свідомості й суспільних настроїв, а також засобом деміфологізації офіційно тиражованого образу комуністів. Гумористично-іронічне наповнення таких ліричних моностроф було свідченням наростання протестних настроїв, які зрештою і привели до падіння комуністичного режиму.

«**Висміяний**» означає «вбитий» (за Ю. Андруховичем¹). Новим імпульсом до сучасного фольклоротворення стали вітчизняні протестні майдани 21 століття (Помаранчевий, Мовний і, передовсім, Революція гідності), які були індикаторами пробудження приспаної енергії творчих можливостей спільноти, об'єднаної однією метою, та спричинили до появи великої кількості новотворів. Жанрова система новітнього протестного фольклору представлена широко: календарно-обрядові, ліричні пісні, паремії, анекдоти, меми, меморати тощо. Усі ці жанри демонстрували зануреність в актуальну суспільно-політичну ситуацію. Та чи не найповніше таку якість виявляли коломийки. Саме ці ліричні монострофи максимально швидко, коротко та влучно реагували на динамічний перебіг подій.

Проаналізуємо коломийки періоду Революції гідності як народного спротиву спершу проти відмови від європейського курсу української політики, а згодом — проти силових дій офіційної влади²:

Гомоніли-говорили, на Майдан зiбрались,

Бо терпіти таку владу дуже заєднались.

¹ Назвати війну війною (2015): <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/war-is-war.html>

² Народна творчість: Гуляв Вітя Межигір'ям, та й почав стрибати (2013): https://espreso.tv/news/2013/12/20/narodna_tvorchist_hulyav_vitya_mezhyhiryam_ta_y_pochav_strybaty

Помітно, що в текстах коломийок миттєво віддзеркалювалося кожне недолуге рішення тогочасного керівництва країни, а також реакція на нього громади:

Розганяли всіх студентів, щоб поставить йолку

Треба гнати Колю й Вітю, бо не буде толку.

*Понаїхало «тітушок» до центру столиці,
Будуть їх усі єднати по хребту й по пиці.*

В одній із коломийок ідеться про заборону влади виходити на Майдан («диктаторські» закони від 16 січня):

*Не ходити на майдани людям наказали,
А вони такі накази слухати єднали.*

Текст іншої коломийки є прямим закликом до згуртування та протесту:

*Всі виходьте на майдана, не лягайте спати,
Щоб не вийшло в уркагана нас всіх наєднати.*

Усі згадані вище тексти написані характерним для коломийок 14-складовим розміром. Вони відображають народну візію тріади «свій — чужий — інакший», у якій «інакший» — ментально відмінний від «майданівця». У «майданівських» коломийках ворог дволикий: «чужий» та «інакший». Зауважимо також, що в наведених текстах «чужий» — персоніфікований (Путін), а образ «інакшого» — і персоніфікований (Азаров, Янукович), і збірний («тітушки»). Градус напруги знайшов свій викид у використанні ненормативної лексики: імпліцитно, вульгаризми замінені іншими словами, але зміст зрозумілий із подійного контексту. Такий прийом покликаний викликати сильні хвилювання та підтверджує психоемоційну роль коломийки. Коломийки Майдану виконували також низку інших функцій, зокрема: інтеграційну (недаремно, що в середовищі «майданівців» такі коломийки мали назву «єднальні»), суспільно-перетворювальну, комунікативну та прагматичну.

Ідейно близькими та спрямованими на зневаження супротивника є коломийки періоду АТО (ООС), функціональне призначення яких — співанки. Вони формуються як у середовищі учасників бойових дій, так і позавійськовому середовищі (переважно волонтерами для підтримки бойового духу воїнів). Ці ліричні монострофи базуються на традиційних народнопісенних віршово-структурних, строфічних і ритмічних формах.

Розглянемо в'язанку коломийок, складену бійцями 10-ої окремої гірсько-штурмової бригади «Едельвейс»³. Мабуть, символічно, що бригада дислокується в Коломиї Івано-Франківської області, а етимологію терміна «коломийка» дехто з дослідників пов'язує саме з цим містом.

Аналізуючи такі ліричні монострофи, простежуємо характерний 14-складовий розмір, однак у деяких варіантах кількість складів у дворядковій строфі не дорівнює 28-ми, що інколи є допустимим для цього жанру.

Головна мета українських воїнів — прогнати ворога з українського Донбасу («ми приїхали на схід сепара здолати»). Коли воїни стріляють зі зброї, то чути навіть у Росії. Це яскраве підтвердження того, якими сильними є захисники української землі, їхні постріли чути навіть у Кремлі. А ще свідчить про те, що кремлівська влада дуже сильно боїться воїнів ООС (АТО).

У коломийках періоду ООС (АТО), як і в «майданівських», представлена тріада «свій-чужий-інакший». «Свій» — українські військові з бригади «Едельвейс» (хлопці-«едельвейси»). «Інакший» — сепар — етнічний українець, але прихильник Росії (за ментальністю інший). До «чужого» ж віднесено москалів (кацапів) і Путіна разом із його Кремлем. Образ «чужого»: і збірний, і персоніфікований, образ «інакшого» — лише колективний.

Ворог — клятий, підлий, боягуз:

*А на нашому Донбасі сепари бідують,
Коли хлопці-«едельвейси» із танків ні*****.
Наші славні «едельвейси» із гори спускались,
Як кацапи це спалили — то всі по*****.*

На противагу ворогові, українські воїни сильні та мужні. Війна відірвала їх від звичного способу життя, від родин і друзів. Потрапляючи в іншу соціальну клаузулу — мілітарний соціум, вони усвідомлюють свою нову соціальну роль — захисника Батьківщини. Як зазначає Олена Івановська (2012), «посівши певну позицію в новій системі міжособистісних стосунків, цивільна особа змінюється аж до радикальної трансформації особистості, певної онтологічної мутації» (с. 90).

*Коли були на гражданці — то ми бідували,
Як попали в «едельвейси» — мужиками стали.*

У коломийці також розповідається про реалії воєнного буття: як сидять в окопах, співають пісень, чекають зарплати:

³ «Десятка» втнула коломийку з передової (2019): <https://kurs.if.ua/society/kolomyjski-edelvejsy-zapysaly-na-peredovij-motyvuuyuchu-spivanku-kolomyjku/>

*Раз сиділи ми в окопі — сепари стріляли,
Ми чекали, не спішили та й пісні співали.
Вибачайте нас, полковник, що ми так співали,
Головне, щоб в понеділок всім зарплату дали.*

У таких коломийках яскраво виражене сміхове начало, яке виконує одну з найважливіших, на нашу думку, функцій — знищити ворога словом. Оскільки війна, як відомо, — екзистенційно складний період, у якому фольклорна опозиція «життя-смерть» стає реальністю, то висміяти ворога, принизити його не менш важливо, ніж знищити фізично. Жартівливі коломийки сприяють психоемоційному загартуванню бійців і допомагають подолати страх.

Список використаної літератури

- Гнатюк В. (1905–1907). *Коломийки* (Т. 1–3). Львів: 3 друкарні Наукового Товариства імені Шевченка.
- Дей О. (1970). *Танцювальні пісні*. Київ: Наукова думка.
- Дем'ян Г. (1995). Степан Бандера в українському пісенному фольклорі. *Актуальні проблеми*, 2, 109–114.
- Дем'ян Г. (2006). Степан Бандера та його родина в народних піснях, переказах та спогадах. Львів: ІН НАНУ.
- Іваннікова Л. (2012). Українська народна творчість як засіб боротьби проти тоталітарного режиму (із приводу т.зв. «фольклору майдану»). *Міфологія і фольклор*, 4, 26–40.
- Івановська О. (2012). *Український фольклор: семантика і прагматика традиційних смислів*. Київ: ВПК «Експрес-Поліграф».
- Ковальчук, О. (2014). *Поетика коломийок*. (Дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Колесса, Ф. (1938). *Українська усна словесність*. Львів: Накладом фонду «Учітеся, брати мої».
- Крамар Р. (1996). *Фольклор національно-визвольної боротьби українського народу 1940–1950 рр. (за матеріалами Західного Поділля)*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Лавришин З. (1996–1997). *Пісні УПА: Літопис УПА* (том 25). Торонто-Львів: Видавництво «Літопис УПА» — Спільне українсько-канадське підприємство «Літопис УПА».

Я. Закальская

КОЛОМЫЙКА В ФОЛЬКЛОРЕ СОПРОТИВЛЕНИЯ XX–XXI ВЕКОВ

Статья посвящена коломыйке как одному из фольклорных жанров, который в иронически-юмористический способ способен представлять протестное народное слово в XX–XXI вв. Пока-

Висновки. У системі жанрів українського фольклору спротиву чільне місце належить коломийці. Такі ліричні монострофи в короткій і влучній формі оприявнюють актуальні суспільно-політичні події. Це життєздатний продуктивний жанр, у якому яскраво виражене сміхове начало. Гумористично-іронічний, насмішливий тон таких коломийок посилює конотації несприйняття диктатури, тиранії, насильства, окупації та зазіхання на свободу. Ці тексти засвідчують тяглість фольклорної традиції, а також здатність до модифікацій на різних рівнях.

- Лещинська С. (2014). *Українські та польські ліричні монострофи: етнонаціональна своєрідність поетики та мелосу*. (Дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Луно Є. (2010). Фольклорна сатира на Сталіна як організатора й винуватця голодомору. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 43, 151–162.
- Нудьга Г. (1980). *Коломийки*, В М.Бажан (Ред.), *Українська радянська енциклопедія* (Т. 5, с. 287). Київ: Головна редакція УРЕ.
- Остапюк О. (2012). *Українські танечні пісні: регіональна специфіка та національна традиція*. (Дис. канд. філол. наук). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ.
- Пилипчук С. (2014). *Фольклористична концептосфера Івана Франка*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка.
- Саламаха О. (1993). Мовні ритми коломийок. *Культура слова*, 44, 66–68.
- Сумцов Н. (1886). *Коломыйки*. Киев: Издание редакции «Киевской старины».
- Український перець* (1943). (Ч.1, листопад). Київ: 3 друкарні «Смерть імперіалістичним акулам».
- Франко І. (1982). *Літературно-критичні праці (1906–1908)*, В І.Дзевєрін (Ред.), *Зібрання творів у 50 томах* (Т. 37, с. 147–149). Київ: Наукова думка.
- Франко І. (1983). *Літературно-критичні праці (1911–1914)*, В В.Крекотень (Ред.), *Зібрання творів у 50 томах* (Т. 39, с.232–242). Київ: Наукова думка.
- Шумада Н. (1969). *Коломыйки*. Київ: Наукова думка.

зано, что коломыйка является тем жанром, который отражает общественно-политические реалии. Проанализированы главные образы и мотивы коломийок фольклора сопротивления. Сопоставляя тексты коломийок фольклора сопротивления XX–XXI вв., авторка обнаруживает в них традиционные элементы, прослеживает степень моди-

фикации, также акцентирует внимание на смеховом начале таких коломыйок и характеризует их функции.

Ключевые слова: коломыйка, лирическая монострофа, фольклор сопротивления, враг, смеховое начало, традиция, модификация.

Ya. Zakalska

KOLOMYJKA IN THE FOLKLORE OF REBELLION OF THE XX-XXI CENTURIES

Investigated here is kolomyjka as one of the folklore genres, which in an ironically-humorous way is able to represent the protest folk word in the XX–XXI centuries. It is shown that kolomyjka is the genre that reflects socio-political realities. The main images and motives of kolomyjkas of the folklore of rebellion are analyzed. Comparing the texts of such kolomyjkas of the XX–XXI centuries, the author finds in them the traditional elements, traces the degree of modification, focuses her attention on the ridiculous onset of such kolomyjkas and characterizes their functions.

Key words: kolomyjka, lyrical monostroph, folklore of rebellion, laughter principle, enemy, tradition, modification.

Ya. ZAKALSKA

KOLOMYJKA IN THE FOLKLORE OF REBELLION OF 20th-21st CENTURIES

It is well known that folklore reacts on all socio-political events very quickly. We can observe rapid folk-making process in recent decades, in particular during and after the Revolution of dignity. Compression in time and dynamic course of history dictate the need for concise folklore texts. Such include paremia, anecdotes and lyrical monostrophs (chastivka and kolomyjka). Despite their small size and conciseness, they reflect that urgent moments which the community is experiencing. Such lyrical monostrophs are a concentrated expression of different psychological states and emotions — joy, love, friendship, sympathy, fear, disgust, etc.

A lot of scientists paid attention to the kolomyjka as a folklore genre. Historiography of the research has

a multidirectional focus: collecting, editing, and analyzing the texts. The question of the genesis of the kolomyjka and the range of its distribution is still controversial. The folklorists study the genre characteristics of the kolomyjka, its thematic spectrum, poetics, rhythm, etc. Today the scientists look at the kolomyjka in two aspects: as a dancing song and as a singing song.

The aim of this article is to analyze the kolomyjkas that arise in existentially difficult conditions and reflect rebellion to external and internal enemies, to compare the kolomyjkas of the folklore of rebellion of the 20th-21st centuries. The object of the article is the kolomyjkas of the folklore of rebellion. The subject of the article is poetics, motive-image system, specificity of existence and functionality of the kolomyjkas of the folklore of rebellion.

The first chapter of the article is called «Kolomyjka of the second half of the twentieth century as an indicator of confrontation with the enemy». It is devoted to the analysis of the kolomyjkas of the period of Ukrainian Insurgent Army and the anticommunist kolomyjkas of the 90s of the 20th century. The motive-image system and poetics of such texts are analyzed.

The second chapter is devoted to the kolomyjkas of the modern socio-political events. It is called «Ridiculed means killed». The kolomyjkas of 2013–2019 are analyzed. The author studies their motive-image system and poetics, but mostly pays attention to their functions and laughter principle.

To sum up, the kolomyjka has an important role in the system of genres of Ukrainian folklore of rebellion. Such short lyrical monostrophs show current socio-political events. The kolomyjka is a viable productive genre that has powerful laughter principle. The humorously-ironic, derisive tone of such kolomyjkas amplifies the connotations of aversion to dictatorship, tyranny, violence, occupation, and encroachment on liberty. These texts prove the continuance of the folklore tradition as well as the ability to the modification at different levels.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2019